

v hospodářském životě stejně důležité, jako je v politice nezbytné rozdělení moci státních. V obou případech jde o adekvátní vyhranění rolí sociálních subjektů, které je pro zdárnou funkci sociálního makrosystému nezbytné. Neměli bychom proto aprioristickému požadavku na specifčnost socialistické demokracie obětovat efektivnost socialistického podnikání. Dostatečným socialistickým specifkem by bylo podnikání v podmínkách zespolečenštěných výrobních prostředků, *otevřené každému pracujícím*.

Mýšlenka kolektivní národní správy socialistických podnikatelů nad socialistickými podniky je zde vyslovena jen rámcově. Řady problémů se vůbec nedotykám, neboť jsem chtěl jen v hlavních rysech nastínit motivačně čistě pojetí podnikání. Je jím podnikání realizované v modelu tří subjektů ekonomiky, který odstraňuje řadu teoreticko-právních a motivačních dilemat:

- odstraňuje mylnou konstrukci, podle které podnikání je v socialismu funkcí vlastnictví výrobních prostředků; tím zbavuje stát, či jiný celospolečenský orgán povinnosti zajistit podnikání svými reprezentanty;
- zachovává socialistický charakter podnikání při maximální osobní zainteresovanosti podnikatelů;
- vyhovuje zákonitosti dvojí, zcela různé motivace: zaměstnancké a podnikatelské;
- odstraňuje vadnou sociální orientaci ředitelů a tak očisťuje jejich podnikatelskou motivaci;
- zaměstnanec činí v jejich odborové organizaci rovnocennými partnery podnikatelů v podnikovém (ne podnikatelském) životě, což umožňuje vyvinout zdravý tlak na podnikatele; teprve zde, při jasném rozdělení zaměstnanců a zaměstnavatelů-podnikatelů mají odbory svůj smysl;
- nutí stát, aby usiloval o řízení ekonomiky opravdu ekonomickými prostředky — stát prakticky nemůže sklouznout do direktivy.

Vstup do podnikání by bylo nutno usadnit *půjkami* těm pracovníkům, kteří by se národními správci chtěli stát, a to zejména při přechodu z dosavadního stavu do nových podmínek. Při rozhodování o tomto modelu by bylo možné předem se informovat v podnikcích, kolik pracovníků by bylo ochotno do podnikání vstoupit za předem pevně stanovených podmínek. Bylo by možné zkusit to někde jako dlouhodobý experiment. Konečně jakýkoli jiný model bude také jenom experimentem, jehož budoucí úspěch se může pouze odhadovat. Je ovšem nutné si uvědomit, že by bylo iluzí domnívat se, že úspěch či neúspěch jakéhokoli experimentování v této oblasti se může projevit za několik měsíců. Přidávám se proto k těm hlasům, které doporučují kodifikovat pluralitu forem a typů podnikání.

LL. č. 25, 15. srpna 1968

Josef Válka

Od Varšavy k Bratislavě

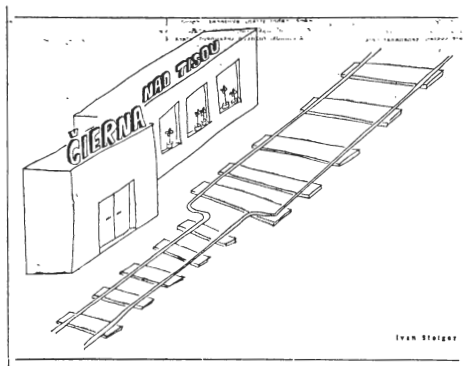
Od konce třicátých let jsme nezažili tak napjatou situaci, jako ve dnech mezi Varšavou a Bratislavou. Roku 1938 si čtenář německých novin a posluchač říšského rozhlasu musel představovat Československo jako zemi, kde jsou jeho soukromovci pronásledováni pro svůj jazyk a pro svou rasu terorem policejních dragonád krvavého psa Beneše. Naši Němci tehdy, pokud netrávili čas na Henleinových srazech, pili pivo ve svých hospodách, vyráběli bižuterii i kanóny, navštěvovali školy a pěstovali své koníčky, zatímco jejich říšští soukromovci, pokud si uchovali komunistické, socialistické a demokratické přesvědčení, zaplňovali prostory za ostatními dráty koncentračních táborů. Goebbelsově propagandistické genialitě se tehdy podařilo přesvědčit nejen vlastní národ, ale i značnou část Evropy.

Ve dnech mezi Varšavou a Čiernou nad Tisou se rozjela v některých spřátelených státech propagandistická mašinerie, jež měla přesvědčit obyvatele doma i v zahraničí, že jejich ideoví soudruzi, českoslovenští komunisté a celá jejich země je smrtelně ohrožována kontrarevolučním terorem, řízeným imperialistickými centrály, které se zmocnily státních informačních prostředků a nalezly podporu nebo aspoň toleranci u některých revizionismem prolezlých představitelů současného politického vedení. Zatím českoslovenští komunisté i jiní občané trávili svůj čas u piva v hospodách, zabývali se svými koníčky a pokud špatně odhadli vývoj počasí, odešli od ponků a kancelářské kávy na břehy zmoklých řek a rybníků. Značná část jich ovšem trávila čas čtením novin a posloucháním rozhlasu a čekáním ve frontách na podpis rezoluce, manifestující podporu jejich komunistické vládě, rezoluce, kterou opět jako oněch famózních 2000 slov inscenovali „kontrarevolucionáři“ typu Kohouta, Vaculíka, Wericha, Wichterleho a Přenosilových. Kanonáda propagandistické mašinerie spřátelených států nebyla jen slovní: v jakési technicky zcela nevysvětlitelné loudavosti opouštěly již několik týdnů Československo kolony spřátelených vojsk, výzbrojených podle očitých svědků pro štábní cvičení tanky a kanóny nejtěžších kalibrů. V přílehlých oblastech spřátelených zemí se konaly největší poválečné manévry. Byl to děšivý pocit, který prožívali všichni, kdo si uvědomovali „váznost situace“, nebo ti, kteří v zahraničí četli titulky světového tisku. Otázka, zda „obsadí nebo neobsadí“, se řešila ve světě s logickou samozřejmostí, doma s nejvyšším nervovým vypětím. Podle albánského rozhlasu „už obsadili“. Svě pocity by měli zaznamenat jednu ti, kteří byli v těchto dnech nejzasvěcenější: oněch několik mužů, kteří měli „všechny informace“. Pokud budou tyto paměti napsány, bude

to zřejmě jedna z nejzajímavějších lektur politické literatury tohoto desetiletí.

Podobnost třicátých a šedesátých let je ovšem pouze vnější. Nezměnila se pouze profesionální mentalita propagandistické mašinérie, spoléhající na svůj monopol a fixující na tomto základě informace za plánovitou a promyšlenou neinformovanost. Nezměnila se mentalita publicistických lokajů, byť i ozdobených akademickými palmami, kteří dovedou jedinečně vystihnout pokyn svých ideologických šéfů k určité „informaci“ a k určitému „rozboru“ a opentlit jej girlandami dávno vynalezených a opotřebovaných frází, aniž by věřili jejich smyslu. Změnila se však zcela účinnost této mašinérie: mimo hranice její země ji už nemůže uvěřit nikdo a působnost na domácí půdě nelze kontrolovat. Pokud můžeme usuzovat z bohatých vlastních zkušeností, její přesvědčivost u myslících lidí je minimální. Jenže ve světě mechanismů všeho druhu již nerozhoduje o politických akcích veřejné mínění. Jeho oficiální vytváření je pouze tragikomickou fraškou, doprovázející předem promyšlené činy naplánovaným souhlasem manipulovaného občana bez vědomého ohledu na jeho mínění.

Kdo byli v této napjaté chvíli naši spojenci a kdo byli naši nepřátelé? Nepřítel byl jasný: ony nastupující kohorty všeho schopných pisatelů, kteří na pokyn svých ideologických šéfů začali pálit ze stránek oficiálních novin a rozhlasových a televizních kanálů ostrou střelbu proti „československé kontrarevoluci“ a kteří vytvářeli náladu pro vojenský zásah do československých poměrů. Pokud si argumenty nevymýšleli, dodávali jim je sirotkové Novotného režimu, jimž mohl jedině vnější zásah vrátit vládu i blahobytné a bezpracné živobytí.

Přes všechna tvrzení propagandy „sprátelených zemí“ nebyl našim spojencem v těžkých chvílích Západ. I když to nikdo neprohlašil veřejně, je z poválečných dějin jasné, že svět je mocensky rozdělen a že v některých oblastech Západ přesně dodržuje jak tajné dohody, tak status quo. Evropa patří k těmto oblastem. V případě obsazení naší země by se opakovala situace, která v Evropě již několikrát nastala. Na otázku, kterou položila skupina našich studentů jednomu informovanému a prozíravému příslušníku významného evropského státu, co by činil tento stát a jeho obyvatelé v případě, kdybychom byli obsazeni svými spojenci, odvětil s naprostým klidem: „Gar nichts, liebe Freunde.“ Něco by se asi stalo — na naší západní hranici by bylo snad vzdušným mostem přeneseno několik divizí, ale to by taky bylo vše. Nic by totiž nemohlo vyhovovat západním zájmům lépe než okupace území, které odepšali ze sféry svého zájmu. Těšili by se pouze z obrovské propagandistické výhry, dosažené bez jediné ztráty.

Našimi velmi účinnými spojenci byli komunisté rumunští a jugoslávští. Rumunsko a Jugoslávie byly jediné dva státy, které se postavily veřejně za naši věc, které „uznaly nový režim“. Našimi účinnými spojenci byli dále komunisté mnoha evropských i mimoevropských stran, jež uvítaly nebo aspoň ideově tolerovaly náš polednový vývoj; dále velká část demokratického a socialistického veřejného mínění ve světě, jež učinilo z osudu Československa součást osudu demokracie a socialismu. Ale spojence jsme nepochybně měli i v našich sprátelených komunistických stranách a zemích, které podepsaly varšavský dopis. Nevíme přesně, co si myslel o Československu a o nebezpečí kontrarevoluce v této zemi občan NDR, Polska nebo Sovětského svazu. Z vlastní zkušenosti s podobnými kampaněmi můžeme věřit, že byl o naší zkáze na základě informací oficiálních zpravodajských prostředků sotva přesvědčen, a patrně ještě daleko méně, než jsme byli kdysi my přesvědčeni propagandistickou kampaní o fašismu maršála Tita a jeho kliky. To je cenná zkušenost, na kterou zapomněli pouze propagandisté, kteří se nevzmohli roku 1968 v protičeskoslovenské kampani téměř na nic nového proti kampani o Jugoslávii z roku 1948. Spíše se touto kampaní „inspirovali“. Pokud nás lidé v zemích varšavského dopisu aspoň trochu znají, nemohou snad věřit, že se Čechům a Slovákům „zachtělo kontrarevoluce“ a mají k nám sympatie, s nimiž můžeme počítat, i když se nemohou veřejně projevit.

Rozum zvítězil po nervy vyčerpávajícím dramatu, ale přece jen ztížel. Snad to nebyl v Čierné nad Tisou pouze rozum, ale i city, které rozhodly o tom, že nedošlo ke katastrofě, kterou bychom mohli s jistotou očekávat při jednání s jinými partnery, a že nový československý režim byl uznán de facto i de jure. V tom je nesporně úspěch našich představitelů při jednání v Čier-

né, formálně potvrzený v Bratislavě, a ten přesahuje daleko význam diplomatického úspěchu.

Vyvstávají však nové obavy. V jistém smyslu je ona obrovská vlna sympatií, která se projevila pro naši věc, obdobně zneklidňující, i když ve zcela jiném smyslu, jako varšavský dopis a pohyby vojsk, které jej doprovázely. Budeme schopni vejít do dějin druhé poloviny 20. století jinak, než jako pouze chvilková senze světového tisku? Nejsou znepokojivé momenty naší situace někde úplně jinde, než je hledají autoři varšavského dopisu? Budeme schopni po odstranění vnějšího tlaku investovat účinně onen politický kapitál, který přinesl polednový vývoj a zejména týden mezi Varšavou a Čiernou? Nebo ustrneme na rehabilitaci nejen nespravedlivě likvidovaných hodnot a lidí, ale i překonaných poměrů a spolků, institucí, rehabilitací praporů, písni, rekvizit, místo abychom rehabilitovali ideje, které by měly být tomuto národu vlastní, místo abychom rehabilitovali jeho čínorodou aktivitu? Zatím život funguje v podstatě v starých kolejích

s novými ideami. Ale naše společnost nefunguje dobře a v její struktuře je dána možnost návratu. Mnoho z toho, co již bylo řečeno, se začíná nebezpečně opakovat a stává se novou, byť demokratickou frází. Lidem, kteří vyslovili a vyslovují myšlenky, které o své správnosti přesvědčují vahou argumentace, by měla být dána plná možnost tyto myšlenky realizovat. To by měl být smysl přicházejícího politického podzimu, který ukáže, zda se politické jaro nestane opět pouze epizodou rozběhu, kterou jsme v dějinách již několikrát prožili. Epizodou, vyvolanou krásnými idejemi, které jsme pak nedokázali uskutečnit.

LL. č. 24, 8. srpna 1968

Haďák